

Aleksander Jerzy Witosz

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Wydział Finansów i Ubezpieczeń,
Centrum Badawcze Społecznego Dialogu Pracy
witosz@gmail.com

**ODSETKI ZA OPÓŹNIENIE
W UPADŁOŚCI UKŁADOWEJ
PO UCHWALE SĄDU NAJWYŻSZEGO
Z DNIA 20 LUTEGO 2013 R. (III CZP 96/12)**

Streszczenie: Problematyka odsetek w upadłości, układowej jest tematem, który na gruncie prawa upadłościowego i naprawczego, zwłaszcza po nowelizacji z 2009 r., budzi szczególne kontrowersje. Uchylenie rodzącego zastrzeżenia art. 272 ust. 2 p.u.n. nie przyczyniło się do wyjaśnienia istniejących wątpliwości, a wręcz zaowocowało powstaniem nowych, przedtem niewystępujących problemów. W następstwie wskazanej zmiany regulacji przepisy o układzie zostały pozbawione wyraźnej normy rozstrzygającej o sytuacji prawnej odsetek po dniu ogłoszenia upadłości. Konsekwencją tego jest spór dotyczący konsekwencji uchylenia powołanej normy, a głos w sprawie zabrał też Sąd Najwyższy [Uchwała SN z dnia 20 lutego 2013].

Słowa kluczowe: odsetki, upadłość, niewypłacalność, upadłość układowa.

Klasyfikacja JEL: K 19, K 22, K 35.

**SIMPLE INTEREST IN A REORGANIZATION BANKRUPTCY
AFTER THE SUPREME COURT RESOLUTION
OF 20TH FEBRUARY 2013 (III CZP 96/12)**

Abstract: The case of simple interest in a reorganization bankruptcy is a controversial topic after the 2009 amendment to the Bankruptcy and Rehabilitation Law. Repealing the problematic Article 272 section 2 not only did not contribute to clarifying existing doubts, but also even brought about new problems. As a result of this regulatory change, statutes that concern reorganization bankruptcy were deprived of a clear standard to regulate the legal basis of simple interest after the date of

insolvency. Consequently, an ongoing dispute has arisen as a result of this loophole, and the decision of 20th February 2013 (III CZP 96/12) is the Supreme Court's contribution to this issue.

Keywords: simple interest, bankruptcy, insolvency, reorganization bankruptcy.

Wstęp

Problematyka odsetek w upadłości układowej jest tematem, który na gruncie prawa upadłościowego i naprawczego [Ustawa z dnia 28 lutego 2003, dalej p.u.n.], zwłaszcza po nowelizacji z 2009 r. [Ustawa z dnia 6 marca 2009] budzi szczególne kontrowersje. Uchylenie rodzącego zastrzeżenia¹ art. 272 ust. 2 p.u.n. nie przyczyniło się do wyjaśnienia istniejących wątpliwości, a wręcz zaowocowało powstaniem nowych, przedtem niewystępujących problemów. W następstwie wskazanej zmiany regulacji przepisy o układzie zostały pozbawione wyraźnej normy rozstrzygającej o sytuacji prawnej odsetek po dniu ogłoszenia upadłości. Konsekwencją tego jest spór dotyczący konsekwencji uchylenia powołanej normy, a głos w sprawie zabrał też Sąd Najwyższy [Uchwała SN z dnia 20 lutego 2013].

1. Stan faktyczny i problem prawny

Sąd Najwyższy zajął się następującym stanem faktycznym. Oto przyjęty układ (zastosowanie znajdowały już znowelizowane przepisy prawa upadłościowego i naprawczego) uwzględnił jedynie odsetki naliczone do dnia ogłoszenia upadłości, nie rozstrzygnął natomiast o tych przypadających za okres późniejszy. Wierzyciel pozwał upadłego na zasadach ogólnych o zapłatę odsetek pominiętych w układzie. Sąd pierwszej instancji oddalił powództwo, uznając, że – ze względu na uchylenie normy przewidującej objęcie układem odsetek za cały czas opóźnienia w spełnieniu świadczenia podlegającego układowi – brak jest możliwości dochodzenia odsetek za okres po dniu ogłoszenia upadłości. Apelacja została oparta na argumentacji, że odsetki są należne, a jedynie nie są objęte układem. Sąd drugiej instancji uznał za cel nowelizacji wyeliminowanie odsetek za wskazany okres z układu, a nie pozbawienie wierzyciela prawa do ich dochodzenia. Sąd Najwyższy przychylił się do tego stanowiska i stwierdził, że zawarcie układu

¹ Co było powodem nowelizacji [Adamus 2013, s. 6].

nie pozbawia wierzyciela roszczenia o zapłatę pozostających poza układem odsetek za opóźnienie w zapłacie wierzytelności objętej układem za okres po ogłoszeniu upadłości.

2. Argumentacja Sądu Najwyższego

Argumentacja przyjęta w uzasadnieniu uchwały opiera się na analizie skutków nowelizacji, która uchyliła normę nakazującą objęcie układem odsetek od wierzytelności układowych za cały czas opóźnienia (art. 272 ust. 2 p.u.n.) oraz na podkreśleniu gradacji sposobów wykładni z wyraźną deprecją interpretacji przepisów opartej na domniemanej woli ustawodawcy.

Punktem wyjścia jest konstatacja, że odsetki za opóźnienie mają charakter ustawowy, a zatem zniesienie lub ograniczenie obowiązku ich zapłaty musi być – jako uszczuplenie prawa wierzyciela – określone jednoznacznie przepisem ustawy. W następstwie powyższego uznano, że po uchyleniu art. 272 ust. 2 p.u.n. brak jest normy prawnej wyraźnie rozstrzygającej o wyłączeniu prawa do odsetek za okres po ogłoszeniu upadłości układowej. Nowelizacja powołanego przepisu spowodowała się do uchylenia jego treści, a – co słusznie skrytykowali Adamus [2013, s. 7] i Chrapoński [2011, s. 25] – intencja ustawodawcy wyrażona w uzasadnieniu projektu ustawy (wyłączenie możliwości dochodzenia odsetek) nie została ujęta w normatywne ramy przepisu prawa. Nie wprowadzono tym samym rozwiązania analogicznego do art. 92 ust. 1 p.u.n., który ma zastosowanie jedynie do upadłości likwidacyjnej [Chrapoński 2011, s. 18]. Przepis art. 247 ust. 2 p.u.n. nakazujący umieszczać odsetki na liście wierzytelności w kwocie naliczonej do dnia ogłoszenia upadłości ma, zdaniem Sądu Najwyższego, wyłącznie techniczne znaczenie (tak też Chrapoński [2011, s. 20] i literatura tam powołana). Służyć ma uproszczeniu postępowania i nie wywołuje skutków materialnoprawnych. Przyjęto wreszcie założenie, że art. 87 p.u.n., ze względu na swą niezmienną wymowę merytoryczną w porównaniu z okresem sprzed nowelizacji, także nie może być podstawą do stawiania wniosków o pozbawieniu wierzyciela prawa do odsetek po dniu ogłoszenia upadłości [Chrapoński 2011, s. 22].

Drugim filarem argumentacji Sądu Najwyższego jest krytyka wykładni subiektywnej opartej na intencjach prawodawcy. Zdaniem Sądu Najwyższego, powinna ona ustąpić przed wykładnią językową (poprzedni akapit). Wskazano jednocześnie na brak jednolitego stanowiska doktryny na gruncie uprzednio obowiązujących regulacji, co ma wykluczać możliwość argumentacji [Kruczalak-Jankowska 2010, s. 89] uznającej uchylenie art. 272 ust. 2

p.u.n. za powrót do rozwiązań znanych z Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. Prawo o postępowaniu układowym (art. 41) i z upadłości likwidacyjnej.

Uchwała SN może budzić rozbieżne oceny zarówno w odniesieniu do postawionej tezy, jak i przyjętego sposobu argumentacji. Nie jest przy tym bezpośrednim źródłem sporów, lecz kolejnym głosem w dyskusji co do znaczenia nowelizacji art. 272 p.u.n., która to zmiana głęboko podzieliła doktrynę. Stanowisko Sądu Najwyższego pozostaje w jednej linii z poglądami Zedlera [Jakubecki i Zedler 2011, s. 581] i Gurguła [2011, s. 873]. Jest przy tym odmienne od zdania Kruczalak-Jankowskiej [2010, s. 89], Zimmermana [2012, s. 591], Witosza [2012, s. 581–582] i Adamusa [2013, s. 7]. Pośrednie stanowisko zajął Chrapoński [Jakubecki i Zedler 2011, s. 25–26], który *de lege lata* formułuje pogląd analogiczny do przyjętego w omawianej uchwale, ale *de lege ferenda* wnioskuje o zmiany legislacyjne idące w przeciwnym kierunku poprzez wyłączenie możliwości naliczania odsetek po ogłoszeniu upadłości.

3. Wykładnia subiektywna a wykładnia historyczna i systemowa

Według uzasadnienia uchwały za wyłączeniem odsetek przemawiać ma wykładnia subiektywna i odwoływanie się do intencji ustawodawcy. W opinii sądu zabiegi te mają się charakteryzować małą użytecznością w ustalaniu właściwego rozumienia prawa, choć Sąd Najwyższy nie zawahał się użyć i takiego argumentu tam, gdzie pozostawało to w zgodzie z przyjętymi tezami (s. 7–8 uzasadnienia²). Trudno jednak zaakceptować takie ujęcia problemów interpretacyjnych, jakie pojawiają się przy okazji analizowanego zagadnienia. Wskazania na druk sejmowy nr 1559, w którym pada stwierdzenia, że uchylenie art. 272 ust. 2 p.u.n. ma doprowadzić do powrotu „rozwiązania znanego naszemu prawu już wcześniej”, nie powinno sprowadzać się do roli prozaicznego odwołania się do subiektywnej woli partykularnego ustawodawcy. Jest to raczej argument wspierający obiektywną wykładnię historyczną.

Przepis art. 41 zd. 2 prawa o postępowaniu układowym [Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934] uwzględniał

² Sąd Najwyższy wskazał na *Uzasadnienie projektu prawa o postępowaniu układowym w opracowaniu Podkomisji postępowania układowego na podstawie referatu sędziego SN B. Stelmachowskiego* [1935, s. 33], gdzie uzasadnieniem wyeliminowania odsetek za okres po otwarciu postępowania układowego jest nie chęć ograniczenia praw wierzyciela, lecz uproszczenie rozliczeń.

jedynie odsetki do dnia otwarcia postępowania, z czego *a contrario* wnoszono [Allerhand 1998, s. 668–669], że nie uwzględnia się odsetek za okres późniejszy, co było rozwiązaniem tożsamym z prawem upadłościowym [Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934]. Pogląd ten, szeroko prezentowany w piśmiennictwie³, był przy tym ukształtowany na gruncie stanu prawnego, w którym brak było wyraźnej normy uchylającej prawo do odsetek – podobnie jak to jest obecnie. Wykładnia historyczna przemawia więc za wyłączeniem możliwości dochodzenia odsetek za okres po ogłoszeniu upadłości. Oczywiście, przy założeniu, że postępowanie doprowadzi do zatwierdzenia układu i zostanie on następnie wykonany. Rzecz jasna, wykładnia historyczna nie może sama w sobie być decydującym argumentem.

Jednocześnie przyjęta technika legislacyjna, jakkolwiek wadliwa, może jednak być odczytana jako przesłanka dla zastosowania wykładni systemowej. Sytuacja, w której ustawodawca poprzestał na uchyleniu art. 272 ust. 2 p.u.n., a prawo upadłościowe i naprawcze ma charakter kodeksowy, całościowo regulując problematykę postępowań związanych z niewypłacalnością dłużnika, sugeruje rozwiązywanie wątpliwości interpretacyjnych przy wykorzystaniu innych przepisów zawartych w tym akcie prawnym. Niezależnie bowiem od posiadania własnej regulacji w obrębie prawa upadłościowego i naprawczego tryb układowy pozostaje jedną z postaci ujednoliconego postępowania upadłościowego [Adamus 2012, s. 98–99].

Należy rozpocząć od wskazania na przepis art. 92 ust. 1 p.u.n., który oczywiście ma bezpośrednie zastosowanie wyłącznie do upadłości likwidacyjnej. Należy jednak się zastanowić, czy w omawianym wypadku nie stoimy w obliczu luki prawnej spowodowanej uchyleniem art. 272 ust. 2 p.u.n., która uzasadniałaby – w imię spójności ujednoliconej konstrukcji postępowania upadłościowego – zastosowanie wskazanej normy *per analogiam legis*. Nie sposób podważyć tego, że po nowelizacji brak jest reguły, która w sposób wyraźny rozstrzygałaby o odsetkach po ogłoszeniu upadłości układowej. Czy jednak ta obserwacja powinna być równoznaczna z uznaniem, że prawo upadłościowe i naprawcze w nowym brzmieniu zachowuje w stanie niezmienionym prawa wierzyciela w zakresie odsetek za opóźnienie? Czy należy raczej przyjąć, że w braku wyraźnej regulacji szczegółowej należy odwołać się do wniosków z wykładni systemowej, w tym do przepisów o upadłości likwidacyjnej?

³ Porównaj rozważania historyczne Adamusa [2013, s. 4] i Chrapońskiego [2011, s. 23] i literaturę tam powołaną.

Niewątpliwie art. 481 k.c. stanowi najbardziej podstawową i ogólną regulację odsetek za opóźnienie. Można jednak kwestionować zasadność natychmiastowego i bezpośredniego odwołania się do kodeksu cywilnego [k.c.] wskutek uchylenia art. 272 ust. 2 p.u.n. Nie bez przyczyny podkreśla się [Adamus 2012, s. 19] autonomiczny charakter prawa upadłościowego i naprawczego, który dysponuje swoimi własnymi celami i zasadami ogólnymi. Tym samym ogół regulacji tego właśnie aktu prawnego stanowi pierwszą i podstawową płaszczyznę normatywną, w obrębie której należy poszukiwać rozstrzygnięć dla kwestii wątpliwych. Przy takim założeniu luka w obrębie trybu układowego mogłaby zostać wypełniona analogią z art. 92 ust. 1 p.u.n. Również pozostałe normy prawne powołane w uzasadnieniu uchwały (art. 87 i 247 ust. 2 p.u.n.) mogą stanowić pośrednie wsparcie dla tezy o braku prawa do odsetek za okres po ogłoszeniu upadłości.

Nie sposób zaprzeczyć, że nie stanowią one (ze względu na brak bezpośrednio zastosowania) *lex specialis* względem art. 481 k.c., lecz w obrębie wykładni systemowej uzasadniają tezę przeciwną względem przyjętej w analizowanej uchwale. Przepis art. 247 ust. 2 p.u.n. nakazuje uwzględnienie na liście wierzytelności jedynie odsetek za okres do dnia ogłoszenia upadłości. Norma ta ma, rzecz jasna, charakter przede wszystkim techniczny i w tym zakresie nie sposób się nie zgodzić ze stanowiskiem Sądu Najwyższego (s. 6 uzasadnienia), ale taka rola nie wyklucza nadania przepisowi głębszego znaczenia w ramach wykładni systemowej [Witosz 2012, s. 510]. Z kolei przepis art. 87 p.u.n. zabrania spełniania świadczeń objętych układem w okresie postępowania upadłościowego. W tym wypadku uzasadnienie uchwały odrzuca wagę tej normy ze względu na to, że obowiązywała ona w niezmiennionej postaci i przed nowelizacją, kiedy układ obejmował odsetki za cały czas opóźnienia. Ponownie jest to słuszne rozumowanie, które jednak niekoniecznie wyczerpuje całość tematu. Następstwem przyjęcia tej argumentacji jest bowiem sytuacja, w której można dochodzić odsetek za okres, w którym nie można spełnić świadczenia. Istotą problemu jest zagadnienie poważniejsze niż tylko brak racjonalności takiego rozwiązania.

Oto prawo nakazuje dłużnikowi spełnienie świadczenia ubocznego i jednocześnie uniemożliwia mu podjęcie kroków zmierzających do realizacji tego obowiązku względem już powstałych odsetek. Co istotniejsze, prawo zakazuje podjęcia działań zmierzających do ograniczenia zakresu należnych odsetek przez uniemożliwienie spełnienia świadczenia głównego⁴. Charak-

⁴ Sankcją jest w szczególności odebranie upadłemu prawa zarządu własnego [Zimmerman 2012, s. 187].

terystyczne jest, że hipoteza normy art. 87 p.u.n. mówi o spełnianiu „świadczeń wynikających z wierzytelności, które z mocy prawa są objęte układem”, a więc odnosi się także do odsetek [Chrapoński 2011, s. 21]. W świetle tej kolizji art. 87 p.u.n. jawi się jako argument przemawiający – w ramach wykładni systemowej – za wykluczeniem możliwości żądania odsetek od wierzytelności układowych za okres trwającego postępowania. Trudno uzasadnić (z uwzględnieniem postulatu racjonalności prawodawcy) taką konstrukcję upadłości układowej, która, dając czas na uzgodnienie zasad restrukturyzacji zadłużenia, jednocześnie obarcza dłużnika obowiązkiem zapłaty odsetek za okres, w którym nie można było spełnić świadczenia, a którego celem jest zawieszenie wykonywania zobowiązań w celu ich pełnej restrukturyzacji. Logicznie uzasadnione wydaje się albo objęcie odsetek układem, albo zniesienie obowiązku ich zapłaty.

4. Problem teoretycznoprawny i zasada akcesoryjności

Zasadnicza wątpliwość związana z argumentacją Sądu Najwyższego sprowadza się do problemu, czy z negatywnego działania ustawodawcy (uchylenie normy wyraźnie ujmującej odsetki za okres po ogłoszeniu upadłości w ramach układu) można wysnuć twierdzenie pozytywne o rozszerzeniu praw wierzyciela w porównaniu z uprzednio obowiązującym stanem prawnym. Innymi słowy, czy aktualny brak regulacji szczegółowej odnoszącej się w sposób bezpośredni do zagadnienia odsetek w układzie jest rzeczywiście wystarczająco jednoznaczny w swej wymowie, by uznać sprawę za regulowaną jedynie ogólną normą art. 481 k.c.

Niewątpliwie słuszne jest uznanie pierwszeństwa wykładni obiektywnej przed subiektywną. Tradycyjnie uwzględnia się prymat interpretacji językowej, ale trudno o takiej mówić w przypadku, w którym aktualny stan normatywny wyraża się w braku normy regulującej kwestię odsetek w upadłości układowej. Zasadniczym źródłem rozbieżności poglądów w tej materii jest aktualny kształt ustawodawstwa, w którym (zgodnie z obserwacją Sądu Najwyższego) „żaden przepis prawa pozytywnego [...] nie wyłącza jednoznacznie” prawa wierzyciela do odsetek po dniu ogłoszenia upadłości. Uznanie takiej konkluzji za przejaw obiektywnej wykładni prawa budzi jednak zastrzeżenia, a przynajmniej nie wydaje się na tyle silnym argumentem by odrzucić wniosek płynący z wykładni historycznej i systemowej opisanych powyżej. Tym bardziej że nawet przy pominięciu regulacji prawa upadłościowego i naprawczego i ograniczeniu się w zabiegach interpretacyjnych do ogólnych zasad

prawa cywilnego zagadnienie nie jest tak jasne, jakby to wynikało z tezy omawianego orzeczenia. W swej charakterystyce odsetek Sąd Najwyższy skupił się na podkreśleniu ich ustawowego i bezwzględnego charakteru⁵ (w zakresie odsetek za opóźnienie). Tym, czego zabrakło, jest wskazanie na uboczny charakter odsetek, co z kolei zostało zaakcentowane w piśmiennictwie [Witosz 2012, s. 582], gdzie podniesiono, że w braku wyraźnej regulacji odsetki powinny dzielić los świadczenia głównego objętego układem.

Odsetki są świadczeniem akcesoryjnym, co oznacza, że zasadniczo pozostają związane z należnością główną zgodnie z podkreślaną zasadą jedności stosunku zobowiązaniowego [Radwański i Olejniczak 2008, s. 19]. Rzecz jasna, odsetki uzyskują pewien zakres samodzielności z chwilą ich powstania [Chrapoński 2011, s. 25], ale można się zastanawiać, czy jest to uzasadnione w tym wypadku. Restrukturyzacja zobowiązań w układzie ma charakter uniwersalny⁶, a układ obejmuje wszelkie wierzytelności⁷ sprzed daty upadłości (art. 272 ust. 1 p.u.n.). Na podstawie art. 87 p.u.n. można postawić tezę, że odsetki nie powstają na zasadach ogólnych, a co najwyżej według reguł prawa upadłościowego i tym samym nie uzyskują samodzielności i dzielą los należności głównej. Odwracając istotę argumentacji Sądu Najwyższego (brak jednoznacznego przepisu wyłączającego prawo do odsetek), można stwierdzić, że brak jest wyraźnej normy ograniczającej zasadę akcesoryjności w przypadku układu w postępowaniu upadłościowym. Charakterystyczna jest przyjęta technika legislacyjna, która jest oparta na regule pełnej skuteczności układu (art. 290 p.u.n.) i wyraźnie wyartykułowanych wyjątkach (art. 291 i 292 p.u.n.).

Uzasadnienie uchwały wskazuje także na funkcję odsetek (s. 3–4), aczkolwiek nie rozwija tego tematu. Jego pogłębienie prowadzi przy tym do interesujących konkluzji. Podstawową rolą odsetek jest wynagrodzenie za możliwość korzystania z cudzych pieniędzy w pewnym okresie [Chrapoński 2011, s. 18; Radwański i Olejniczak 2008, s. 18]. Po ogłoszeniu upadłości z możliwością zawarcia układu mogą zaistnieć dwie sytuacje (art. 76 ust. 1 p.u.n.) – albo upadły zachowuje zarząd własny, ale jest on ograniczony do zwykłych czynności, a po przekroczeniu tego zakresu wymagana jest zgoda nadzorcy sądowego, albo też upadły zostaje pozbawiony tej kompetencji,

⁵ Aczkolwiek w orzecznictwie nie jest to kwestia w pełni jednoznaczna – por. Wyrok SN z dnia 22 listopada 2006 r.

⁶ „Celem układu jest całościowe rozwiązanie problemu zadłużenia” [Zimmerman 2012, s. 591].

⁷ Istotna jest tu data powstania (nie wymagalności) wierzytelności, a nie stosunku prawnego [Witosz 2012, s. 580; Chrapoński 2011, s.19].

którą przejmuję zarządca. W tym świetle można się zastanawiać, czy w toku postępowania dłużnik dalej korzysta z cudzych pieniędzy w sposób uzasadniający żądanie odsetek na podstawie ich funkcji wynagradzającej.

W odniesieniu do odsetek za opóźnienie obok powyższego (nie zamiast [Radwański i Olejniczak 2008, s. 75; Chrapoński 2011, s. 18]) wskazuje się na funkcję odszkodowawczą należną z tego tytułu, że zobowiązanie pieniężne nie zostało wykonane w terminie⁸. Jest to odpowiedzialność niezależna od odpowiedzialności – zasadniczo winy – dłużnika. W tym miejscu ponownie należy przywołać art. 87 p.u.n. zakazujący spełniania świadczeń wynikających z wierzytelności powstałych przed dniem ogłoszenia upadłości w okresie od dnia ogłoszenia upadłości do uprawomocnienia się postanowienia o zatwierdzeniu układu. Zasadnicze następstwa opóźnienia są dwojakie, wierzyciel ma prawo żądać wykonania zobowiązania i zapłaty odsetek za okres opóźnienia. Ze względu na art. 87 i 140 p.u.n. pierwsza kompetencja nie może być realizowana – wierzyciel nie ma prawa żądania przymusowego wykonania zobowiązania głównego i już naliczonych odsetek, ponieważ dłużnik nie ma prawnej możliwości zadośćuczynienia temu roszczeniu. Może dochodzić tych roszczeń jedynie w ramach postępowania upadłościowego. W tej sytuacji logiczne wydaje się tożsame rozstrzygnięcie o braku możliwości żądania (naliczania) odsetek poza postępowaniem upadłościowym. Jeśli wierzyciel nie może realizować swojego podstawowego uprawnienia do żądania wykonania zobowiązania, wątpliwe wydaje się, by mógł w tym samym czasie naliczać dalsze należności uboczne. Trudno uzasadnić funkcję odszkodowawczą, gdy przepis prawa uniemożliwia dłużnikowi jej zrealizowanie, a przynajmniej wyklucza możliwość ograniczenia zakresu szkody poprzez spłatę należności głównej.

5. Wykładnia celowościowa

Powracając na grunt prawa upadłościowego i naprawczego, można uzupełnić powyższe uwagi o elementy wykładni celowościowej. Z treści tego aktu można wywieść pewne reguły ogólne, zasady prawa upadłościowego, które mogą być albo wyraźnie wypowiedziane w treści normatywnej, albo ustalone w wypowiedziach doktryny i orzecznictwa. Sąd Najwyższy skupił się na analizie szczegółowych norm, które są w wypowiedziach piśmiennictwa

⁸ Okoliczność, że wierzyciel nie musi wykazywać szkody, nie uchyla roli odsetek za opóźnienie jako zryczałtowanej formy odszkodowania [Wiśniewski 2011, s. 793].

wskazywane jako argumenty systemowe za wykluczeniem prawa do odsetek za okres toczącego się postępowania. Uzasadnienie odnosi się do *ratio legis* poszczególnych przepisów, lecz w zawężonym do partykularnych norm spojrzeniu. Zabrakło szerszego odniesienia się do celów postępowania upadłościowego. Jest istotna różnica pomiędzy odrzuconym przez Sąd Najwyższy odwoływaniem się do subiektywnych zamierzeń ustawodawcy w kontekście konkretnej normy a uwzględnieniem reguł ogólnych danego aktu prawnego. W tym drugim wypadku ustawa sama wskazuje kierunki swojej wykładni, istotnie wzmacniając rolę ustaleń teleologicznych czynionych na podstawie takiej właśnie bazy i nadając im charakter obiektywny.

Podstawową zasadą prawa upadłościowego i naprawczego jest prymat interesów wierzycieli (art. 2 p.u.n.) i teza badanej uchwały wpisuje się, aczkolwiek tylko pozornie, w tę regułę. Postępowania upadłościowego, a zwłaszcza jego układowej formy, nie można bowiem sprowadzać jedynie do roli zbiorowej windykacji. Owszem, można tak scharakteryzować ogólne założenie konstrukcyjne upadłości, lecz należy odnieść się także do innych jej zasad i funkcji.

W pierwszej kolejności należy podkreślić, że chroniony jest zbiorowy interes wierzycieli i obowiązuje zasada równego ich traktowania⁹. Zasada równości ma przy tym wymiar szerszy niż określony wprost w art. 279 ust. 1 p.u.n. (jednakowe warunki restrukturyzacji). Reguła ta (w obrębie danej kategorii interesów) obowiązuje przy podziale funduszków masy upadłości w czasie likwidacji. Wszelkie wyjątki od tej reguły (jak choćby odrębne traktowanie wierzytelności zabezpieczonych rzeczowo) wymagają jednoznacznego oparcia w przepisie szczególnym. Sytuacja, w której wierzyciele mogą dochodzić odsetek za okres toczącego się postępowania, a stopa procentowa może być różna (ustawowa lub umowna), jest takim właśnie wyjątkiem, a brak jest w prawie upadłościowym i naprawczym pozytywnej normy rozstrzygającej o kompetencjach wierzycieli w tym zakresie. Można próbować odrzucać ten argument z twierdzeniem, że skoro wskazane odsetki nie są objęte układem, to art. 279 ust. 1 p.u.n. nie ma do nich zastosowania. Nie sposób jednak zaprzeczyć, że w szerszym ujęciu – stopnia zaspokojenia wierzycieli – może dojść do nierównej ochrony interesów poszczególnych osób.

Funkcja windykacyjna jest ponadto ograniczona w ten sposób, że – jeśli to możliwe – należy dążyć do zachowania przedsiębiorstwa dłużnika. Oznacza

⁹ Chrapoński [2011, s. 25] podaje tę okoliczność jako uzasadnienie wniosków *de lege ferenda* idących w odmiennym kierunku od przyjętego przez niego i następnie przez Sąd Najwyższy wniosku o prawie wierzyciela do odsetek za okres toczącego się postępowania.

to, że sanacja, restrukturyzacja i oddłużenie zyskują na znaczeniu jako cele postępowania upadłościowego. W odniesieniu do problemu odsetek, z powyższych funkcji i zasad postępowania, odnosząc się także do szczegółowych unormowań, można wyprowadzić następujące wnioski. Po pierwsze, jeśli zdecydowano o prowadzeniu postępowania w trybie układowym, oznacza to, że restrukturyzacja zobowiązań jest rozwiązaniem korzystniejszym (art. 14 p.u.n.) dla ogółu wierzycieli (art. 290 ust. 1 p.u.n.). Skoro tak, to sam cel postępowania upadłościowego prowadzonego w tym trybie stanowi podstawę dla celowościowej wykładni rozciągającej skutki restrukturyzacyjne na wszelkie należności uboczne od wierzytelności układowych. W piśmiennictwie wskazuje się ponadto [Zimmerman 2012, s. 591], że dopuszczenie postępowań sądowych dotyczących odsetek za okres postępowania kłóci się z zasadą efektywności, a przy tym może zagrażać sytuacji finansowej przedsiębiorstwa natychmiast po restrukturyzacji zadłużenia i tym samym przekreślić cel postępowania. Po drugie, jakkolwiek zawarcie i zatwierdzenie układu następuje zasadniczo po ogłoszeniu upadłości, to są podstawy dla tezy, że skutki prawne dokonanej restrukturyzacji mają moc wsteczną od daty upadłości (art. 87 p.u.n.) [Adamus 2013, s. 6]. *Ratio legis* tego przepisu jest więc szersze niż tylko zapobieganie wybiórczemu spłacaniu wierzytelności¹⁰. Warto przypomnieć, że w odniesieniu do prawa o postępowaniu układowym funkcjonował pogląd uznający, że zakaz spełniania świadczeń (art. 29 §1 p.p.u.) ma charakter ustawowego odroczenia spłaty długów [Allerhand 1998, s. 668–669], co wykluczało możliwość naliczania odsetek¹¹.

6. Uwagi dotyczące odsetek po zatwierdzeniu układu

Badany problem odsetek w upadłości układowej dotyczy ściśle określonego przedziału czasowego, tj. okresu od ogłoszenia upadłości do dnia uprawomocnienia się postanowienia zatwierdzającego układ¹². Z tą chwilą następuje restrukturyzacja zadłużenia, która w sposób konstytutywny kreuje nową sytuację prawną. W kontekście problemu odsetek w szczególności interesujący

¹⁰ W ten wąski sposób cel art. 87 p.u.n. ujmuje Chrapoński [2011, s. 23].

¹¹ Okoliczność, że byłaby to konstrukcja wyjątkowa, co podnosi Chrapoński [2011, s. 23], nie stanowi sama w sobie argumentu za niedopuszczalnością takiego kierunku interpretacji, jeśli uwzględni się restrukturyzacyjny cel postępowania upadłościowego i wnioski płynące z wykładni systemowej.

¹² Uzasadnienie omawianej uchwały nie odsyła do prawomocności, ale z art. 287 ust. 5 p.u.n. wypływa taki właśnie wniosek [por. także Adamus 2013, s. 2].

jest układu przewidujący rozłożenie spłaty długów na raty lub odroczenie wykonania zobowiązań (art. 278 ust. 1 pkt 1 i 2 p.u.n.). W ten sposób następuje ustalenie nowych terminów płatności, w rezultacie czego wierzytelności układowe przestają być wymagalne i znika podstawa do dalszego naliczania odsetek.

Stan ten ma przy tym charakter warunkowy związany z realizacją układu. Przepis art. 305 §1 Ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych reguluje kwestię odsetek w sytuacji uchylenia układu. Odsetki nalicza się wówczas od pierwotnej wysokości wierzytelności za okres od dnia ogłoszenia upadłości do dnia prawomocności postanowienia o uchyleniu układu. Regulacja ta daje przyczynek do *argumentum a contrario*, że w razie gdy układ nie jest uchylony, odsetek od wierzytelności objętych układem nie nalicza się za czas biegnącego postępowania [Adamus 2013, s. 7].

7. Wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda*

Rozstrzygnięcie *de lege lata* o zagadnieniu odsetek za okres toczącego się postępowania upadłościowego nie jest sprawą prostą. Liczba i waga przedstawionych powyżej argumentów dowodzi, że nazbyt optymistyczna wydaje się konkluzja Sądu Najwyższego (s. 8), że tezy z uzasadnienia do omawianej uchwały „przekonują w pełni” o prawie wierzyciela do odsetek od wierzytelności układowej za czas pomiędzy ogłoszeniem upadłości i prawomocnym zatwierdzeniem układu. Należy więc zgodzić się z Adamusem [2013, s. 7], że są podstawy do obrony tezy przeciwnej. Niewątpliwie jednak wydane orzeczenie ma swoją wagę, a argumentacji zawartej w jego uzasadnieniu, wspartej poglądami części doktryny, nie da się odeprzeć w sposób niepozostawiający miejsca na wątpliwości. Okoliczność, że aktualny stan normatywny nie pozwala na stawianie jednoznacznych rozstrzygnięć, dowodzi jego wadliwości i uzasadnia apel o niezwłoczną interwencję ustawodawczą. Pozostaje jednak pytanie o jej kierunek.

Odrzucając zasadność sytuacji prawnej odsetek ustalonej przez Sąd Najwyższy, można proponować różne kierunki interpretacji i tym samym różne wnioski *de lege ferenda*. To, że alternatywnych rozstrzygnięć jest kilka, samo w sobie świadczy o potrzebie nowelizacji. Można przyjąć, że odsetki za okres po ogłoszeniu upadłości dzielą los wierzytelności układowej jako należności uboczne i doznają analogicznej restrukturyzacji [Podel i Olszewska 2012, s. 274; Witosz 2012, s. 582]. Można uznać, że odsetki mogą być naliczane jedynie do dnia ogłoszenia upadłości i że nie przysługują za czas

toczącego się postępowania (*a contrario* z art. 305 ust. 1 p.u.n.), pod warunkiem że układ nie zostanie uchylony¹³. Albo też uzupełni się regulację prawną o ustawowe upoważnienie do rozstrzygnięcia o tej kwestii w układzie w sposób swobodny. Jak się wydaje, rozwiązanie drugie jest najbardziej przejrzyste, aczkolwiek nowelizacja w każdym z przedstawionych kierunków będzie zmianą pozytywną.

Zasadne jest też pytanie o możliwość rozstrzygnięcia w układzie o odsetkach za okres toczącego się postępowania na gruncie aktualnego stanu prawnego i ustalonej linii orzeczniczej. Uchwała zapadła bowiem na gruncie stanu faktycznego, w którym układ pomijał tę kwestię milczeniem. Z przyjętej w uchwale argumentacji wynika, że taka możliwość została zamknięta¹⁴. Jeśli bowiem przyjmując ustawowy i bezwzględny obowiązek zapłaty odsetek za problematyczny okres, to jedynie w drodze wyraźnego oświadczenia wierzyciela(i), w szczególności o zwolnieniu z długu, można by uchylić stosowne roszczenie. Sam układ, przyjmowany nie jednomyślnie, lecz w drodze uchwały wierzycieli, nie mógłby bowiem wywołać stosownego skutku bez oparcia w przepisach prawa, którego Sąd Najwyższy nie odnajduje. Ewentualnie można rozważać możliwość argumentacji, że układ znoszący odsetki po dniu ogłoszenia upadłości ma skutek zwolnienia z długu względem tych wierzycieli, którzy głosowali za jego przyjęciem. W tej sytuacji profilaktycznym krokiem dla upadłego, który chce uniknąć podważania tez z uchwały Sądu Najwyższego w sądach niższych instancji, może być zwiększenie stopnia redukcji wierzytelności dla zrównoważenia obowiązku odsetkowego.

Podsumowanie, uwagi dotyczące układu na wstępnym zgromadzeniu wierzycieli

Na koniec warto wskazać na jeszcze jedną, niezwykle ciekawą konsekwencję praktyczną badanego rozstrzygnięcia. Oto Sąd Najwyższy uznał prawo wierzycieli do odsetek za okres pomiędzy ogłoszeniem upadłości

¹³ Porównaj stanowisko *de lege ferenda* Chrapońskiego [2011, s. 26] oraz *de lege lata* Zimmermana [2012, s. 591].

¹⁴ Porównaj jednak odmienne, jak się wydaje, stanowisko Chrapońskiego [2011, s. 25], którego poglądy znalazły odzwierciedlenie w uzasadnieniu omawianej uchwały, a który stwierdził, że „bieg odsetek po dacie ogłoszenia upadłości może zostać zmodyfikowany przez układ”.

a zatwierdzeniem układu (prawomocnością stosownego postanowienia). Tymczasem na wstępnym zgromadzeniu wierzycieli można zawrzeć układ (art. 45 ust. 2 p.u.n.). W takim wypadku jednocześnie z postanowieniem o ogłoszeniu upadłości sąd wydaje postanowienie o zatwierdzeniu układu. W efekcie możliwość naliczania odsetek zgodnie z zasadami ustalonymi w badanej uchwale zostaje w dużym stopniu zminimalizowana. Zwiększająca się liczba starań o układ na wstępnym zgromadzeniu wskazuje, że praktyka stara się dać odpór koncepcji przyjętej przez Sąd Najwyższy. Sama zaś obecność takiej możliwości w prawie upadłościowym jest kolejnym argumentem przemawiającym przeciwko uchwale z dnia 20 lutego 2013 r.

Bibliografia

Literatura

- Adamus, R., 2012, w: Witosz, A., Witosz, A.J. (red.), *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa.
- Adamus, R., 2013, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 20 lutego 2013 r. (III CZP 96/12)*, Radca Prawny, nr 7–8, s. 2–7.
- Allerhand, M., 1998, *Prawo upadłościowe. Prawo układowe*, Park, Bielsko-Biała.
- Chrapoński, D., 2011, *Wpływ ogłoszenia upadłości z możliwością zawarcia układu na zobowiązania upadłego z tytułu odsetek*, Monitor Prawniczy, nr 1, s. 18–26.
- Gurgul, S., 2011, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa.
- Jakubecki, A., Zedler, F., 2011, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Kruczałak-Jankowska, J., 2010, *Ogłoszenie upadłości. Skutki dotyczące zobowiązań w krajowym i transgranicznym postępowaniu upadłościowym*, LexisNexis, Warszawa.
- Podel, W., Olszewska, M., 2012, *Upadłość w praktyce*, Difin, Warszawa.
- Radwański, Z., Olejniczak, A., 2008, *Zobowiązania – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa.
- Uzasadnienie projektu prawa o postępowaniu układowym w opracowaniu Podkomisji postępowania układowego na podstawie referatu sędziego SN B. Stelmachowskiego, 1935, Warszawa.
- Wiśniewski, T., 2011, w: Bieniek, G., Ciepla, H., Dmowski, S., Gudowski, J., Kołakowski, K., Sychowicz, M., Wiśniewski, T., Żuławska, Cz., *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 1, LexisNexis, Warszawa.

Witosz, A., 2012, w: Witosz, A., Witosz A.J. (red.), *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa.

Zimmerman, P., 2012, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa.

Akty prawne

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo o postępowaniu układowym, Dz.U. 1934, nr 93, poz. 836, z późn. zm.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 24 października 1934 r. Prawo upadłościowe, t.j. Dz.U. 1991, nr 118, poz. 512, z późn. zm.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. 2014, poz. 121, z późn. zm.

Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, t.j. Dz.U. 2013, poz. 1030, z późn. zm.

Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, t.j. Dz.U. 2012, poz. 1112, z późn. zm.

Ustawa z dnia 6 marca 2009 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym oraz ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym, Dz.U. nr 53, poz. 434.

Orzecznictwo

Uchwała SN z dnia 20 lutego 2013 r., III CZP 96/12, Biul. SN 2013/2/9.

Wyrok SN z dnia 22 listopada 2006 r., V CSK 299/06, OSNC 2007/9, poz. 143.